

Sultan Selim'in Memluk Seferi'nin Arka Planı

Yusuf Oğuzoğlu*

Giriş

Sultan Selim'in Mısır Seferi 5 Haziran 1516 (4 Cemaziyelevvel 922) tarihinde Üsküdar'dan başlayıp 16 Ağustos 1518 (17 Receb 924)'da padişah ordusunun İstanbul'a ulaşmasıyla sona erdi. Sefer sırasında Memluk sultanları Mercidabık ve Ridaniye'de yenilgiye uğratıldılar. Halep, Şam, Kudüs gibi Suriye vilayetleriyle Arap emirleri Sultan Selim'e bağlılıklarını bildirdi. Memluk Devleti tarihi karıştı. Ayrıca İslam'ın kutsal mekanlarının bulunduğu Kâbe, Medine ve Kudüs şehirlerinde Osmanlı sultanı adına hutbeler okundu.¹

Memlûk Sultanlığı 16. yüzyılın başlarında Mısır, Suriye, Hicaz'ı kontrol altında bulundurmakta, egemenlik alanlarını Kızıldeniz'in Afrika sahillerinde Sevvakin'e ve Nil nehri üzerinde Asvan'a kadar uzanmaktaydı. Kahire'nin canlı ticareti, geleneksel ticaret yolları -özellikle baharatın akıp geçtiği trafik- üzerindeki konumu ve İslam'ın kutsal kentleri olan Mekke ve Medine'ye varan hac kabilelerinden sağlanan gelirler Memluk ekonomisini canlı tutuyordu. Kızıldeniz'in güneyinde yer alan Yemen, kuzey/güney ayrımıyla bir yandan San'a merkezli Şii Zeydi Hanedanlığı'nın egemenliğinde Moha, Zebid, Hudeyde ve Lüheyeye gibi limanlara açılıyor, diğer yandan Taiz ve çevresiyle, özellikle Aden liman kentiyle Hint Okyanusu ve Afrika yönündeki ticaret ağlarına bağlanıyordu.²

Sultan Selim döneminde 1519'da Habsburg hanedanından Şarlken (V. Karl) aile ilişkileri ile bir dünya imparatorluğuna vâris olmuş, İspanya ve Avusturya'dan başka bugün Hollanda ve Belçika'nın yerindeki vilayetler, İspanyol kolonileri, Fransa'da Burgundya O'nun tâcı altında birleşmişti. Elektörler, Şarlken'in Viyana'ya sahip olduğunu, Osmanlı tehdidi altındaki Macaristan ile akrabalık kurduğunu düşünerek, Şarlken'i imparator seçtiler.³

* Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Düzce/TÜRKİYE, yoguzoglu@gmail.com ORCID: 0000-0003-0167-6283

1 Bk. Halil İnalçık, "Selim I.", *The Encyclopaedia Of Islam, New Edition*, C IX, s. 127, 131; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.

2 Salih Özbaran, *Umman'da Kaptan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013, s. 136, 141-143.

3 Halil İnalçık, "Avrupa Devletler Sistemi: Fransa ve Osmanlı", *Makaleler I*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2005, s. 224-225.

İncelediğimiz dönemdeki Osmanlı-Akdeniz ilişkileri kapsamında Venedik önemli bir yere sahipti.⁴ Venedik'in zenginliği, bütünüyle deniz ticaretine, transit ticarete ve ürettiği malların satışına dayanıyordu. Uzak ülkelerden gelen kimi mallar baharat, ipek, yağ- Avrupa'ya sevk ediliyor, diğerleri dokuma, cam eşya, kâğıt denizaşırı ülkelere satılıyordu. Mısır'ın, Balkanlar'ın, Teselya'nın, Sicilya'nın ve Türkiye'nin buğdayı olmasa, Venedik aç kalırdı. Sultan Süleyman, Venedik'e karşı, Bayezit tarafından belirlenen ve sonra Selim'in de gözettiği barış siyasetini uzun yıllar sürdürecektir.⁵

1. Dulkadir, Ramazanoğlu ve Suriye Türkmenlerinin Hayat Sahalarının Osmanlı İdaresi Altında Birleştirilmesi

Ali Sevim'in Kaynağı İbnü'l-Adîm'in "Filistin'e giren ilk Türk unsuru" olarak vasıflandırdığı Nâvekiye Türkmenleri, başbuğu durumunda olduğu anlaşılan Kutlu Bey ile öteki beylerin yönetimlerinde, 3-4 bin çadır halkı oldukları halde, Taberiyye gölünün doğusundaki verimli Balkâ topraklarını fetihle buralara yerleşmişler ve Arapların mal ve zahirelerini depo ettikleri Nûman kalesini ele geçirmişlerdir. Daha sonra bu Türkmenler, batı yönüne hareketle Taberiyye üzerinden güneye inerek bugün İsrail sınırlarında bulunan ve Kudüs'ün aşağı yukarı 50 km. batısındaki Remle yörelerini fethederek buraya yerleşmişlerdir.⁶ 1069 sonlarında Nâvekiye Türkmenleri daha güneyde Filistin'de ve Dımaşk (Şam) yörelerinde fetihlerde bulunup Selçuklulara tâbi bir Türkmen beyliğinin temelini attılar.⁷

Sultan Melikşah, (Eylül-Ekim 1086) tarihinde içerisinde Porsuk, Bozan ve Aksungur gibi seçkin kumandanların bulunduğu güçlü bir ordu ile İsfahan'dan

4 Bu konu için Bk. Maria Pia Pedani, "Osmanlı Padişahının Adına", *İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, ed. N. Özkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

5 Andre Clot, *Muhteşem Süleyman*, çev. T. Ilgaz, Epsilon Yayınları, İstanbul 2005, s. 102-103.

6 Bu konuyu Ali Sevim Arap Kaynaklarını Kullanarak İncelemiştir. Bk. Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluların Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 21-23. Bu sıralarda Remle, birtakım göçebe Arapların yağmaları dolayısıyla harap ve ıssız bir durumda olup, çarşılarının kapıları bile yoktu, tarlalarda ekim yapılmıyordu. Kutlu Bey, derhal harekete geçip Remle'nin imarına giriştiği gibi, komşu yörelerden çiftçiler getirterek toprakları işletmeye başlattı; özellikle ihmale uğramış olan zeytin üretimini geliştirmek için çabaladı. Bütün bunların olumlu bir sonucu olarak o yıl, hasat mevsimi sonunda zeytin ürününden 300 bin altın kazanılmıştır. Bu altının 30 bini mirî hakkı olarak alınmış, geri kalan kısmı da çiftçilere dağıtılmıştır. Kutlu Bey'e ait Türkmenlerden bir kısmı buradan ayrılarak daha kuzeye, Trablusşam yönüne gidip adı belirlenemeyen yörelere yerleşmişlerdir.

7 Bk. Sevim, *age.*, s. 48-49. krş. *Zübdetü'l-Haleb*, s. 11, 11-12, *el-Muntazan*, C VIII, s. 255; krş. Sibt İbnü'l-Cevzi, *Mir'atü'z-zeman*, s. 139.

hareketle Musul üzerinden Harran'a geldi. Burada kumandanlarından Bozan'ı mühim bir kuvvetle Urfa'nın fethiyle görevlendirdi. Ardından da Fırat kenarında stratejik bir mevkiye bulunan Caber Kalesi önlerine geldi. Kale, surları tahrip edilmek suretiyle fethedildi. Daha sonra Menbic'i ele geçiren sultan, Halep üzerine yürüdü. Aralık 1086 tarihinde Halep'e girdi. Halep kalesinin kumandanlığını yanında bulunan Emîr Kasımüddeve Aksungur'u tayin etti. Diğer şehirlerle Menbic'i Halep' bağlayarak mir Aksungur'un idaresine verdi. (Şubat 1087) tarihinde Halep ve Suriye'de istikrarı tesis eden Sultan Antakya üzerine yürüdü. Antakya direnmeden teslim oldu. Şehrin valiliğine Emîr Yağsıyan'ı tayin eden Melikşah, buradan Süveydiye'ye geçerek Akdeniz sahiline indi. Büyük Selçuklu Devleti böylece batıdaki en geniş sınırlarına ulaşmış oluyordu. Kaynaklarda, atını denize süren sultanın kılıcını üç defa denize değdirdiği, iki rekât namaz kıldığı ve doğudan batıya bütün memleketleri kendisine veren Allah'a şükrettiği kaydedilmektedir.⁸

Suriye ve Filistin'in iç kısımlarında, yaklaşık iki yüz yıl süren Haçlı egemenliğine rağmen, Arapların ve Türkmenlerin varlığı devam etti.⁹ Filistin'de Tabariyye'nin batısında 1187 tarihinde yapılan Hittin Savaşı'nda Haçlılar yenildi. Bir yıl içinde Kudüs'ten başka Akka, Yafa, Sayda, Beyrut, Lazkiye tarafları yeniden Müslümanların eline geçti.¹⁰

Malazgirt zaferinden 1071 sonra batıdaki Teke ilinden orta Toroslardaki uzun yaylaya kadar uzanan bölgede yoğun bir Türkmen nüfusu yurt tuttu.¹¹ Toros vadilerinde, Elbistan ve Malatya üzerinden Maraş'tan Harput'a kadar olan yerlerde XIV. asırdan beri Dulkadiroğulları adındaki Türkmen sülalesi hükmediyordu.¹² Başlangıçta Elbistan ve Maraş taraflarında oturmuş olan ve Oğuzların Bozok kolundan bulunan Dulgadır Türkmenleri 1339'da (H.740) Maraş ve Elbistan taraflarında Memluk Devleti'nin yüksek hâkimiyeti altında olarak bir devlet kurmuşlardır. Dulgadiroğulları Memluk devletiyle hoş geçinmek siyasetini izliyorlardı. Çünkü Toroslar'dan Gazze'ye kadar uzanan topraklar hem kışlak için

8 Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular I*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.

9 W. Heyd, *Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975, s. 143.

10 Heyd, *age.*, s. 143 vd.

11 Bk. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1972.

12 C. Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi I (1-3. Kısımlar)*, çev. Neş'et Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1964, s. 268-269.

hem de hayvancılığa dayalı ürünleri pazarlamak için çok önemliydi. Bu bölge ise Memluk Devleti'nin ve ona bağlı emirlerin sahibiyetindeydi. Bu yüzden bölgedeki Türkmen beyleri Memluk Sultanına yarı tabi durumundaydılar. Dulkadiroğlu Anadolu'ya giren Timur ordusunu, Elbistan Türkmenleriyle yaptığı baskınlarla taciz ederek Memluklere karşı bağlılığını göstermişti (1399). Osmanlılara karşı da cephe alan Alâüddeve'ye karşı hiçbir şey yapılamamış ve İran seferi sonrasında saf dışı bırakılmıştı (1515).¹³

Ramazanoğulları Adana, Tarsus, Sis, Misis, Ayas (Yumurtalık), Payas ve havalisine yerleşmiş Yüreğirli bir Türkmen boyuna mensup olup Oğuzların Üçoklu kolundandır. Beyliğine ismi verilen Türkmen Beyi Ramazan'a ilk defa 754H./1353M. senesi vekayiinde rastlıyoruz. Kendisi Memluk sultanı himayesinde iken bu tarihte bey olmuştur.¹⁴ Dulkadiroğulları gibi Ramazanoğlu beyliği de Memluk sahasına muhtaçtı. Bu Türkmenler Memluk sahasına her yayla dönüşü deri, yün, iplik gibi hammaddeleriyle, süt ürünleriyle, yetiştirdikleri deve, katır ve atlarla, koyun-keçi gibi canlı hayvanlarla (et ihtiyacı için) hareket getiriyorlardı.

Doğu Akdeniz kıyılarını izleyerek Antakya üzerinden Konya ve Bursa'ya doğru yolculuk yapan Broquiere bölgedeki Türkmen varlığına işaret eder (1432).¹⁵

“...Sonra bu geniş ve upuzun ovada (Şam-Halep arası) yol almaya başladık; at sırtında gitmekteyken yanlarında bir de kadın bulunan altı ya da sekiz Türkmen'e rastladık; bu adamlardan her birinde ve kadında kalkan vardı. Bana bu kadınların yiğit insanlar olduklarını ve erkekler kadar iyi savaştıklarını söylediler; buna çok şaşırđım. Daha sonra, bu şekilde kalkan taşıyan Dulkadiroğlu adında bir beyin tebaası olan otuz bin kadın bulunduğu bana anlatıldı.

Antakya şehri içinde Araplardan çok Türkmenler oturur; ayrıca onların çok miktarda hayvanları vardır; Develer, inekler, koyunlar ve şimdiye kadar gördüklerimin en güzel cinsi olan keçiler; bu keçilerin yünleri uzun, yumuşacık ve kıvrımlıdır; uzayınca hemen kırılır. Koyunların hepsinin kuyrukları geniş, iri ve uzundur. Türkmenler eşyalarının çoğunu, bizim atlara yüklediğimiz gibi öküzlere ve mandalara yükleyerek taşıyorlardı; bunlardan eşya yüklenmiş birçoğunu gördüm, diğerleri gibi at sırtında gidiyorlardı.”

13 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1937, s. 169-173.

14 Uzunçarşılı, *age.*, s. 169-178.

15 Bertrandon de la Broquiere, *Deniz aşırı Seyahati*, haz. Charles Henri Auguste Schefer, çev. İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 162-188.

1671 yılında Orta Toroslarda bulunan Evliya Çelebi, Larende'den başlayarak yaylalardan ve Türkmen köylerinden söz eder. Bunlar Erzurum ve Süvan yaylalarına kadar dolanan göçebe unsurlardı. Tarsus, Adana, Misis, Maraş, Benni, Antep, Kilis. Halep'te Arap, Kürt ve Türkmenler, Nurayri, Yakubi ve Ermenilerle yaşamaktaydı. Yahudi mahallesi de vardı. Evliya Çelebi Halep'ten sonra Arabistan coğrafyasına girdiğini belirtir.¹⁶

Konar-göçer halk yaşadıkları hayat tarzı gereği mevsimden mevsime yaylak ve kışlak arasında daimî olarak hareket ederdi. Boy Beyi bu organizasyonu sevk ve idare ederdi. Ayrıca boy beyi tarafından tayin edilen Kethüda devlet yöneticileri ile olan ilişkilerde temsilcilik yapardı.¹⁷ Sahip oldukları at, koyun, keçi, katır ve deveden ibaret sürülerine otlak ve su bulmak kadar, onlara bağlı hayatlarını sürdürmek zorundaydılar. Konar hale geçecekleri zaman çadırlarını yazın köyler, harabeler veya eski iskân mahalleri yakınına kurarlar, kışın ise kasabaların civarında bulunurlardı.¹⁸ Oymak halkı gömleğinden çuvalına kadar her şeyini kendi dokur; umumiyetle kendi kendine yeten aşiret içinde kapalı bir iktisadi hayat sürerlerdi. Sahip oldukları hayvanlardan çeşitli şekillere istifade ettikleri gibi çobanlık ve muhtelif sanatlar ile de uğraşmakta idiler.¹⁹

2. Memlûk Seferinin Siyasi, İktisadî ve Sosyal İlişkiler Bağlamında Değerlendirilmesi

2.1. Siyasi gelişmeler

Memlûk Seferi başlangıcında Danişmentoğlu topraklarını tamamen kontrol altına almak için Alâ-üddeyle'nin saf dışı bırakılması gerekiyordu. Bunun gerçekleşmesinden sonra "Alâ-üddeyle vilayetlerinin eyaletini Şehsuvaroğlu Ali Bey'e ihсан ettiler. Türkmen vilayetleri dahi cümle-i muzâfât ve nevalesiyle memâlik-î mahrusa-i osmaniyyeden mahsup oldu. Aynı sıralarda Sinan Paşaya vezârat ihсан olundu, Vezir-i Azam oldular."²⁰

Suriye ve Mısır harekâtı başlamadan önce Şah İsmail'in Türkiye toprakları ile bağlantılarını kesmek bölgenin doğusunu güvence altına almak gerekiyordu.

16 Hayati Develi, *Evliya Çelebi'nin İzinde*, ed. Coşkun Yılmaz, Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, s. 473.

17 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987, s. 15.

18 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C IX, İstanbul: 1938, s. 341-368.

19 BOA., MAD, 8458, Bk. EK-II, III ve IV.

20 Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, Haz. A. Uğur, Çuhadar, Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 168; İnalçık, *age.*, s. 6.

Diyarbakır valiliğine getirilen Bıyıklı Mehmet Paşa'nın yürüttüğü harekât sonucunda “ol diyarda olan kılâ-uhusûndan Musul ve Ruha ve Ergani ve Palu vilayetleri dahi cümle tevabi ve muzafatları ile alınıp” Osmanlı yönetimi altına girdi. Bu kalelere Dizdarlar tayin edildi. Ayrıca kadılar görevlendirildi.²¹

Bu gelişmeler olurken “*Şahı Acem ile Mısır Sultanının ittifak-ı ittihatları istima olundu*”. Sultan Selim bu hususun sıhhati ile sayır ahvali konusunda Mısır Sultanı'nın görüşlerini almak için “kadı asker zeyrekzade ile ümaradan karacapaşayı görevlendirip bir mektup gönderdi.” Ancak herhangi bir olumlu gelişme olmadı. Ayrıca Ali Ertuğrul, dönemin İran kaynağı Handmir'in Memluk seferine ilişkin verdiği bilgileri nakleder:

“Tebriz'den Rum tarafına doğru çevirdiği sıralarda, Mısır sultanı Kansu'dan büyük bir korku duymakta olan Haleb'in melikü'l-ümerâsı Hayırbay onun katına elçi ve mektuplar göndermiş ve ona itaat ve bağlılık izhar etmişti. Sultan Selim, zafer peşinde koşan ordusuyla birlikte Haleb'e teveccüh etti. Hayırbay vadine vefa göstererek istikbal için lazım gelen şeylere riayet etti ve kalelerin ve hazinelerin kilitlerini Sultan Selim'in nâiblerine teslim ederek niyaz ve saç merasimini takdim buyurdu. Sultan Selim, o memleketin nihayetsiz haldeki mallarını emirleri, reisleri ve sipahileri arasında taksim ettirdi. On iki bin deveye su yükletti ve çöl yolundan Hayırbay ile birlikte Mısır'a teveccüh etti.”²²

Mercidabık Zaferinden sonra Şam şehrine girildiği sırada Mısır da “Tomanbay nam çerkezi sultan idup 25.000 miktarı leşker olup tekrar” Osmanlı ordusuna saldırmaya karar verdiklerini öğrenince Tomanbaya padişah tarafından bir mektup gönderildi. Mektubun sonunda eğer hükm-i hümayunuma itaat etmezsen denizden gelen donanma ve karadan yürüyen ordum üzerine yürüyecektir.²³

Bayezit'in varisi I. Selim, babasının ölümünden sonra Venedik Doju'nun anlaşma üzerine yemin ettiği törende resmi bir kimlikle bulunması için Divân-ı Hümayun

21 Celal-zâde, *age.*, s. 171, Halil İnalçık, *age.*, s. 6, Ersin Gülsoy “Malatya, Divriği ve Darende Sancaklarının I. Selim Devri Tahriri (1519)”, *Yavuz Sultan Selim Devri ve Bursa*. ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 223-269.

22 Ali Ertuğrul, “Handmir'in Habibü's-siyer Adlı Eserinde Yavuz,” *Yavuz Sultan Selim Devri ve Bursa*. ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 322-323; Ersin Gülsoy, “Malatya, Divriği ve Darende Sancaklarının I. Selim Devri Tahriri (1519)”, *Yavuz Sultan Selim Devri ve Bursa*. ed. N.A. Günay, s. 223-269.

23 Celal-zâde, *age.*, s. 191-192.

Tercümanı Ali Bey'i Venedik'e göndermiştir. Ardından Venedik Cumhuriyeti ile daha önce yapılan anlaşma yenilenmiştir.²⁴

Venedik Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferi ile yakından ilgileniyordu. Bu gelişme Venedik açısından da büyük önem arz ediyordu. Nitekim İskenderiye'deki Venedik elçisinin bile daha haberi olmadan bölgedeki ticari imtiyazlarını koruyabilmek amacıyla Bartolomeo Contarini ve Alvise Mocenigo'yu hem Padişah'ın zaferini kutlamak hem de ahidnameyi yenilemek amacıyla Kahire'ye göndermişti. Elçiler daha sonra Sultan Selim ile birlikte Şam'a gitmişler ve daha sonra elçilerden Alvise Mocenigo Osmanlı donanmasıyla beraber İstanbul'a gelmişti. 1513 ahidnamesi aynen geçerli olmakla birlikte sadece Kıbrıs Adası için yıllık verilecek olan 8000 Florilik vergi ödenmesi maddesi ilave edilerek 1517 ahidnamesi imzalanmıştı. Bu ahidname ile birlikte Venedik hem doğuda menfaatlerini korumuş hem de özellikle Portekiz'e karşı Akdeniz ve Kızıldeniz ticareti konusunda önemli bir avantaj elde etmişti.

2.2. Yerli halkla ilişkiler

Sultan Selim siyaseten Memlûklülerle Arapları birbirinden ayırmaya çalıştı. Önce bir fetva alarak Sünni-Müslüman Memluk sultanına karşı seferi onaylatmak için Memlûklülerin Müslümanlara karşı yaptığı baskı ve adaletsizliklere vurgu yapılmıştı. Arapları ve lider emirlerin bazılarını Osmanlı tarafına çekmek için Memlûklülerin Çerkezlerin uzak bir kolu olduğunu ve Arap nüfusun büyük bölümüne hükmettiklerini ve onlara zulüm ettiklerini ilan etti. Gerçekten de Arap halkı Osmanlıları şehirlerinde ağırlamaya söz verdiler.²⁵

2.3. Memlûk seferinin iktisadî sebepleri

Osmanlı Arşivi'ndeki mukataa defterleri (özellikle gümrük ve ihtisab kayıtları) XVI. Yüzyılda Halep, Bursa gibi stratejik üretim ve ticaret merkezlerindeki büyümeyi yansıtır. Bu büyümenin arkasında elbette transit ticaret ve yabancı tüccarlar bulunuyordu. Sanayi ve ticaret erbabının refah içinde yaşamaları için hammadde ve mamul madde hareketliliğinin sürmesi zorunluuydu.²⁶

24 Ahmet Aksın, "1513 ve 1517 Tarihli, Osmanlı Venedik Ahidnameleri", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, ed. N.A Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 179-194.

25 Halil İnalçık, *age.*, s. 129, Sultan Selim Mercidabık zaferinden sonra Halep'e yöneldi. Ceylan menziline konaklarken "Ayan-ı Halep ile ol diyarda olan Ayan-ı akvam ve eşraf-ı kiram gelip, istikbal idüp, şeref-i asitan-bûs müşerref olup miftah-ı kal'ayı teslim ettiler. Haleb'in uleması ve meşayih ve ayamı bütün tüccarları padişahın desgalına yüz sürdüler... Kabail-i Arabın ileri gelenleri külliye güruh güruh bağlıklarını bildirdiler. Bk. Celal-zâde, *age.*, s. 189-190-204.

26 Bu konuda Bk. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, C I.

Hem bölgedeki Türkmenlerin Memlük Sultanına bağımlı olmadan yaşam sahalarında rahatça yaşayabilmeleri için hem de Türkiye'deki iktisadi aktarım noktalarının varlığını sürdürmesi için Ayıntap, Halep gibi kadim stratejik merkezleri Osmanlı idaresine sokmak gerekiyordu. Halep üzerinden Anadolu'ya giren işlek ticaret yolu Ayıntap-Malatya-Kayseri doğrultusunda seyrediyordu.²⁷ Ayıntap aynı zamanda Doğu akdeniz'in önemli iskeleleri olan İskenderun ve Payas'ı işlek Fırat nehir yoluna bağlayan karayolu üzerinde de bulunmaktaydı. Fırat üzerindeki nakliyatın başlangıç noktası olan Bilecik'te 1565 yılında 300 kadar nehir gemisi mevcuttu. Ayıntablı mekhariler (Deve, Katır, Beygir gibi hayvanları kullanan nakliyatçılar) Birecikle limanlar arasında çalışıyorlardı.²⁸ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 556 numaralı Halep Evkaf defterinde Ayıntap ve Halep'in üretim ve ticari alt yapısını gösteren bilgiler mevcuttur. Bu bağlamda Halep Ulucami Evkafını açıklayan kayıtlar içinde hem Türkî hem de Arabî vaaz verecek iki mürtzekanın bulunması bölgenin demografik yapısını göstermektedir.

Suriye'nin merkezi olan Şam aynı zamanda önemli ticaret şehriydi. Bu şehrin Beyrut ve Sayda'ya olan uzaklığı üç gün, Sur ve Akka'ya olan uzaklığı dört günlük idi. Bu limanların en büyüğü, kuşkusuz Akka limanı idi. Birçok hacı adayı orada karaya indikleri gibi, dönüşte de bunların çoğu oradan gemiye binerlerdi. Geniş ve emin olan limanı, hacı veya mal taşıyan büyük tonajlı gemilere sürekli olarak sığınaklık ederdi; tüccarlar ise, Doğu mallarını Avrupa'ya sürmek için orada birçok fırsat bulurlardı. Akka'dan sonra Sur gelirdi. Parlak olan, geniş bir antrepo halinde bulunan bu şehir, çifte limanı ve iyi tahkimatı sayesinde, milli ve yabancı gemiler için emin bir sığınak olurdu.²⁹

16. yy. başlarında Şam'ın 57.000 nüfusuna karşılık Kudüs'te 4000 nüfus vardı (1000 Hıristiyan, 500 Yahudi ve geri kalanı Müslüman).³⁰ Evliya Çelebi (1672): "İdlib, Şu'ûr, Lâtikiyye (Lazkiye) sahil boyuna inmiş Türkmen obalarında Cübeyle Kalesi, İbrahim Edhem Türbesi, Betis Kalesi çevresinde yaşarlardı, sonra bahar

27 Bk. Franz Taescher, *Das Anatolische Wegenetz Nach Osmanischen Quellen*, Leipzig 1926, C II, s. 56. Gerçekten Anadolu'da yoğun Türkmen nüfusunun oturduğu bölgeyi batıdan doğuya doğru baştan başa kat eden Evliya Çelebi Maraş-Kınık- Behisni-Ayıntap-Kilis üzerinden Halep'e geçmiştir. Bk. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1935, C IX, s. 312.

28 *Gaziantep Şer'iye Sicilleri*, 82/60,75 28/29,40, yay. haz. C Cahit Güzelbey, H. Yetkin, Gaziantep Kültür Derneği, Gaziantep 1970.

29 Heyd, *age.*, s. 143 vd.

30 Abdurrahim Abu Hüseyin, "Evliya Çelebi ve Kudüs", *Evliya Çelebi Atlası*, ed. Coşkun Yılmaz, Medam Yayınları, İstanbul 2012, s. 477 vd.

vaktinde boş kalırdı.”³¹ Trablusşam'da canlı bir ticaret hayatı vardı. Suriye-Filistin sahası eskiçağlardan beri Akdeniz Dünyasını Çin'e ve Hind'e bağlayan yolların başlangıcı oldu. Kervan yollarında kervanların gece konakladıkları belli noktalar bulunmaktaydı ve sahra bölgelerde ise 15 km'de bir su sarnıçları mevcuttu. Bu duraklama noktalarına misafirhaneler olarak bakılırdı ve genellikle hayırseverler tarafından vakıf kuruluşları olarak teşkilatlandırılırlardı. Şehirlerarası işleyen daha küçük kervanlar da vardı; Mekkârilere ücret karşılığı tüccar ve yolcuları naklederdi.³² Şam'daki tezgâh sayısı 3.000'e varmış, burada çalışanlar 20.000 kişiyi bulmuş. Halep'te ise 6.000 dolayında tezgâh varlık göstermiş ve otuz bin işçi çalışmış. Halep'te öylesine zengin bir ipek dokumacılığı olmuş ki bazı mahalleler sadece ipek dokumacılığında faaliyet göstermiş. Halep çarşılarını bu mallarla doldurmuş. Şam'da da yine ipek dokumacılığı ile mahalleler oluşmuş ve çarşılarda ipek ilgi çekici hale gelmiştir.³³

Osmanlılar, Memluklerin şehirde gerçekleştirdikleri imar hareketlerini aynı sisteme göre devam ettirmişler, şehri genişleterek dini, askeri, sivil, eğitim ve ticari amaçlı yeni yapılar eklenmiş, ipek ve sabun imalathaneleri büyük sayıda çoğalmış ve limanından Avrupa'ya yapılan ticaret daha da canlanmıştır.³⁴

Şam, Osmanlı idaresi boyunca adını taşıdığı bir eyaletin başkentiydi: Şam Vilayeti. Günümüz Suriye, Ürdün, İsrail/Filistin ve Lübnan modern ulus devletlerinin yer aldığı bölgeler de dâhil olmak üzere on sancaktan oluşmaktaydı. Bir eyalet başkenti olarak Şam, beylerbeyi, defterdar, Hanefi kadı ve müftü ile garnizonunda konuşlandırılmış Yeniçeri alayına ve çok sayıda memura ev sahipliği yapmaktaydı. Bu görevlilerin hemen hemen hepsi Anadolu'yu yani Türk olduğundan Şam, Araplar ve Türkler arasındaki yakın sosyal ve fikri etkileşimin buluşma yeri oldu.

Osmanlı idaresinin ilk çağında meydana getirdiği gelişmiş hukuk ve düzen devleti, önce istikrarı sağladı sonra da Şam'ın nüfusunu şehrin coğrafi olarak genişlemesine sebep olacak şekilde arttırdı. Şam nüfusunun çoğunluğu Müslüman iken oldukça büyük ve oldukça büyük ekonomik açıdan kayda değer bir Hıristiyan azınlık ve

31 Develi, *Evlîya Çelebi'nin İzinde*, s. 508-509.

32 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, Der. Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s. 129-130, 141-144.

33 Mahmoud Hretani, "Halep/Şam Çarşıları", *Osmanlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü ve Çarşılar*, Ed. Sezai Sevim, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2010, s. 217.

34 1612 yılına kadar Trablus, Şam ve Halep şehirlerinin liman rolünü üstlenmiştir. Ayrıca Şam vilayetinin vergi toplama merkezi de olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren Beyrut ticaret merkezi olmaya başlamıştır.

daha küçük bir Yahudi azınlık da bulunmaktaydı. Şehrin 16. Yüzyılın başlarında 52.000 olarak tahmin edilen nüfusu aynı yüzyılın sonunda 80.000'e çıkmıştır.³⁵

3.Portekiz Tehdidi ve Kaldırılmasına Yönelik Politikalar

Portekizliler, Hindistan'ın batı kısımlarına önemli ticarî üsler kurmuşlardı. Portekizli kaşifler daha 1484'de Afrika'nın güneyinde Kongo Nehri ağzına ulaşmışlardı. İki yıl sonra da Angola'ya geldiler. Bu coğrafi keşiflerin ardından Vasco da Gama 1497'de Lisbon'dan yola çıkarak ertesini yıl Hindistan'da Malabar kıyılarına geldi. Portekizliler 1502'de cochin'de ilk kolonilerini kurdular. 16. yüzyılın başlarında Kızıldeniz, Memluk sultanlığının kontrolü altındaydı. Memlûklerin gelirlerinin büyük bir kısmı buradaki gümrüklerden sağlanıyordu. Baharat ticareti rotası Avrupa ve Osmanlı için Kızıldeniz'den geçmekte sırasıyla bir yandan Kızıldeniz, Suveyş, Kahire, İskenderiye'ye diğer yandan Basra Körfezinden Bağdat ve Halep'e ulaşıyordu.³⁶ Osmanlı Denizcilik Tarihi uzmanı İdris Bostan, Bedâ'î'u'z-zuhûr adlı kaynağı kullanarak Portekizlilerin Orta-Doğu'yu etkileyen ilk faaliyetlerine ilişkin bilgi vermektedir. Bu bağlamda Hint Orta-Doğu ticaretini kesen ve 1507 yılında Hicaz Denizi'ne (Kızıl Deniz) giren Portekiz savaş gemileri yüzünden Mısır'da pamuklu kumaş ve pirinç kıtlığı baş göstermişti. Çaresiz kalan Memlûklüler Osmanlılarda yardım istemek zorunda kalmıştı. Padişah II. Bayezid'in emriyle ünlü denizci Kemal Reis aynı sene emrindeki filoyla Kahire'ye gelmiş ve Süveyş'te donanma inşa edecek şekilde ustalar ve top dökümü için bakır getirmişti.³⁷

Portekiz'in Hind denizindeki donanma mevcudunun elliye ulaşması karşısında çaresiz kalan Sultan Gavri, iş birliği imkanları aramaya başlamak zorunda kaldı ve bunun sonucu olarak Memlûk-Hindistan- Osmanlı devletlerinin sultanları arasında elçi trafiği yoğun bir şekilde arttı. Mayıs 1510'da (Safer 916) Gücerat valisi Mahmud Şah ve diğer Hind emirlerinin elçisi bölgeye gönderilecek ordu ve donanma hakkında görüşmek için Kahire'ye geldi.³⁸

Memlûk elçileri arka arkaya İstanbul'a gitmeye başladı. Birkaç ay sonra büyük

35 Abdurrahim Abu Huseyn, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Şam", *Evlîya Çelebi'nin Şehirleri*, ed. Zekeriya Kurşun, Coşkun Yılmaz, İstanbul Bahçeşehir Medeniyet Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, s. 169 vd.

36 Bk. Yusuf Oğuzoğlu, "Mukaddes Emanetler ve Osmanlı Sultanlarının Halifeliği Sorunu", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 151-162.

37 Bk. İdris Bostan, "Yavuz Sultan Selim'in Deniz Politikaları ve İmparatorluk Donanmasının Kurulması", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, Ed. N. A. Alkan, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 163-178.

38 Bostan, agm., s. 165.

çaplı askeri yardım taşıyan Kemal Reis'in emrindeki bir Osmanlı filosunun Mısır'a gelirken Ekim 1510'da Ege Denizi'nde fırtınaya yakalanması ve ünlü denizcinin gemisi battığı ve kendisi hayatını kaybettiği için Osmanlı yardımının Mısır'a ulaşması da gecikti.³⁹

I. Selim tarafından kabul edilen Gavri'nin elçisi Reis Hâmid, yeni padişah tarafından çok iyi karşılandı. Bol miktarda bakır ve demir tüfek, halat, kereste, kürek ve benzeri mühimmat yüklü gemilerle Mısır'a geri gönderildi. Memlük Sultanı tarafından Hind seferi adıyla Kızıldeniz'e ve Hindistan'a gönderilen Emir Hüseyin, yıllar sonra 8 Aralık 1512'de (29 Ramazan 918) Kahire'ye döndü. Uzun süren bu sefer esnasında Cidde kalesini yaptırarak pek çok hizmette bulunmasına karşılık, tüccarlara koyduğu vergiler sebebiyle şikâyete maruz kalmıştı. Hind sultanlarıyla da temas kuran Emir Hüseyin, dönüşte, Kahire'deki Abbasi Halifesi tarafından tanınmasını sağlamak üzere beraberinde yeni Gücerat sultanı Muzaffer Şah'ın elçisini de getirmişti. Sultan Gavri, 30 Eylül 1513'te (29 Receb 919) bir kısım Memlük askerini bir Osmanlı denizcisi olan Selman Reis'in Süveyş'te inşa ettiği gemilerin muhafazasıyla görevlendirdi. Bu sırada denizde dolaşan yirmi kadar Portekiz gemisinin Kızıldeniz'deki tüccarlara verdikleri zararları artmaya başlamıştı⁴⁰. Bu yüzden yaklaşık altı senedir Cidde limanı ile İskenderiye ve Dimyat limanlarına hiç mal gelmediği için harap durumdaydı.

Portekizlilerin özellikle Cidde'yi hedef alan bu saldırılardan amaçlarının muhtemelen dinî gerekçelerle İslam'ın Mukaddes şehirlerini tahrip etmek olduğunu düşündürmektedir. Bu dönemden itibaren Osmanlı-Memlük ilişkilerinde bozulma göze çarpmaktadır. 25 Eylül'de 400 gemiden oluşan bir Osmanlı donanmasının denizden İskenderiye ve Dimyat'a, bir kara ordusunun da Haleb üzerinden Mısır'a geleceği haberleri işitildi. Memlük Sultanı ise, muhtemel bir Osmanlı seferine karşı burçları tamir ettirmek üzere İskenderiye'ye gitti ve Reşid'e de sur yaptırdı.⁴¹

4. Yavuz Sultan Selim'in İslam Dünyasındaki Üstünlüğünün Tesisi

Şam'da yürütülen Osmanlı inşaat projeleri hem Osmanlı sultanları hem de şehrin Osmanlı valileri tarafından bizzat üstlenilmiştir. Bu projelerin bir kısmının açılışları Sultan I. Selim tarafından şehre ilk ziyareti sırasında yapılmıştır. Sultan, daha

39 İdris Bostan, "Kemal Reis", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C XXV, s. 227.

40 Bostan, agm., s. 166-167.

41 Bostan, agm., s. 163-178.

sonra meşhur mutasavvıf Muhyiddin İbn Arabî'nin türbesinin ziyaret etmiş ve üzerine bir kubbe, bir cami ve daha sonra da bir tekke inşa edilmesini emretmiştir. Bu kuruluşların masrafları için muazzam bir vakıf kurulmuştu. I. Selim'in oğlu ve halefi olan Kanuni Sultan Süleyman 1544'te bir cami, bir tekke ve bir okul inşası için emir vermiştir. Yine bir bağış fonu kurulup fakirleri ve sufilere doyurmak için erzak tedarik edilmiştir. Ancak bütün inşaat projeleri sadece dini ve hayır işlerine tahsis edilmemişti.⁴²

XVI. yüzyıl başında Portekiz'in Hindistan'ın önemli limanı Bombay'ı ele geçirecek bu taraftaki Müslüman tüccarları bölgeden çıkarması Osmanlıları da ilgilendiren önemli bir gelişme oldu. Salih Özbaran, Osmanlı Devleti'nin Basra ve Kızıldeniz alanına egemen oluşunu, Portekiz'in bölgedeki varlığı ile birlikte bütüncül olarak ele almıştır.⁴³

Şam ve Halep ile Bursa arasında işleyen önemli bir ticaret vardı ve bu ticaret Anadolu ile Arap kentlerini, dolayısıyla da okyanusa açılan dünyayı birleştiriyordu. Portekiz kuvvetlerinin Memlûkler zamanında özellikle baharat ticaretine vurduğu darbe Osmanlılar için de ciddi bir tehdidi. Portekiz, Kızıldeniz ve Hindistan kıyıları arasında ticaret yapan baharat yüklü zengin Müslüman gemilerini yakmıştı.⁴⁴ Bu hareket aynı zamanda İslam'ın kutsal yerlerinin tehdit altına girmesi anlamına geliyordu. Bu gelişmelere Osmanlı Sultanının müdahil olması elbette ona İslam dünyasında ün kazandıracaktır. Sultan Selim'in sefer sırasında İslam'ın kutsal yerlerini ziyaret edecek, gerekli saygıyı göstermek elbette bir anlam ifade ediyordu: "Kuduüs-i şerife varıp özellikle peygamberlerin efendisi ve temiz insanların dayanağının (Hz. Muhammed'in) ayak bastığı Kubbetü's-sahrâ ve Mescid-i Aksâ ve diğer peygamberlerin makamları, cennetler kapısı ve mizan yeri ve diğer şerefli ve yüksek yerleri sırasıyla ziyaret edip mübarek yüzlerini mukaddes yerlerin toprağına koyup, Allah'a hamdler ettiler. O yerden göçüp mübarek Zilhicce ayının 9. günü Gazze şehrine konulup Sinan Paşa'yla olan bütün kumandanlar ve asker gelip, Sultan Ordusu'na kavuştular. Büyük fetih için el öptüler. Ertesi gün Kurban Bayramı'ydı. Geleneğe göre bayram töreni görüldü kurbanlar kes-tiler. O taraflar çöl yanları olduğundan askerde susuzluk hâkim olup, hayvanlar son

42 Bu konu için Bk. Mustafa Kara, "Yavuz Sultan Selim'den Ziya Paşa'ya Muhyiddin İbn Arabî'nin Türbesi," *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, Ed. N. A. Alkan, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 466-478.

43 Salih Özbaran, *Ottoman Expansion Towards The InDiyaret Vakfı İslam Ansiklopedisin Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009, s. 95.

44 Salih Özbaran, *age.*, s. 141-143.

derecede sıkıntıda idiler. Arzuları ihsan eden Allâh'ın takdiri ile Gazze ülkelerinde haddinden fazla yağmurlar yağdı... Osmanlı ülkeleri sınırlarından tâ Gazze'ye kadar ne ka- dar kaleler yerler memleket ve şehirler bölgeler varsa bağlı çev- releri ile zapt ve teslim alınıp yüce yaradılışlı padişahın huzuruna varıp her birinin halkı ve diğer civar şehirler ahalişi gibi adaletleri gölgesinde huzur ve rahatta oldular.”⁴⁵

Sultan Selim XVI. asrın tarihçilerince hangi saiklerle olursa olsun, ortaya çıkan yeni misyonun bir bakıma “kurucu babası” gibi telakki edilmiştir⁴⁶. Söz konusu tarihçiler dönemlerindeki siyasi atmosferin ve oluşan tartışmaların ışığı altında Osmanlı tipi cihangirliği “sahib-kıran” unvanıyla da perçinleyerek Sultan Selim'in şahsında yeni bir formülasyonunu gerçekleştirmişlerdir. Bu durum ileride Osmanlı tarihçi ve münevverleri arasında “Yavuz” unvanıyla beraber Osmanlı hükümdarları içinde ona zamanımızın modern tarihçiliğine kadar yansiyacak olan sarsılmaz bir yer sağlamış görünmektedir.⁴⁷

Sultan Selim Kahire'de iken Hicaz'ı Portekiz tehdidinden kurtaran Sultan Selim'e İslam'ın kutsal yerleri olan Mekke ve Medine'nin anahtarları takdim edilmişti. Haydar Çelebi Ruznâmesi'nde 6 Temmuz 1517 tarihine ait günlük içinde şu kayıt vardır: “*Mekke-i mükerreme Sultanı'nın oğlu gelip el öptü. Padişah, babasının beyliğini tanıyıp ahitname ihsan etti.*”⁴⁸ Bilindiği gibi İslam'ın Kâbe ile birlikte kutsal yerlerinin bulunduğu Mekke ve Medine Hicaz bölgesi olarak anılmakta ve Hicaz emirliği müstakil bir idare altında bulunmaktaydı. Daha önce İslam'ın koruyucusu sıfatıyla Hicaz'ı da himayesi altına alan Memlûk Devleti sona erince şimdi artık Osmanlı devleti bu görevi üstlendi. 1517 tarihinde Memluk Devleti'ne son verilmesi, Hicaz emirinin Kahire'de Sultan Selim'e Mekke ve Medine'nin anahtarlarını getirmesi ve Osmanlı Sultanı'nın “Hâdimü'l-haremeyni'ş-şerifeyn” ünvanını almış olması Sultan Selim'i İslam dünyasında üstün bir mevkiye getirmiştir. İslam'ı korumak bağlamında Portekiz'in bir daha tehdit savurmaması için Kızıldeniz'in güvenliğinin sağlanması, yardım isteyen İslam racalıklarına el uzatılması için Yemen ve Basra'ya hâkim olunması gerekiyordu. Ebu Numey, Mekke'nin anahtarını gümüş bir tepsi

45 Celalzâde, *age.*, s. 426.

46 Hatta Mısır'da Osmanlı hakimiyetini sağlayarak yeni sosyal-siyasi oluşumlara yol açmış olması hasebiyle Fikari ve Kasımî fırkalarının onu kurucu baba gibi görmekte olmaları hemen hatırlanabilir: J. Hathaway, *İki Hizbin Hikayesi: Osmanlı Mısır'ı ve Yemeni'nde Mül, Bellek ve Kimlik*, çev. C Poyraz, İstanbul 2009, s. 154 vd.

47 Feridun Emecen, “Cihangirliğin Yeniden İnşası: Sahib-i Kıran, Sultan Selim Han”, *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, Ed. N. A. Alkan, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 42; *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, Haz. Yavuz Sanemoğlu, Tercüman Gazetesi, İstanbul t.y, s. 111.

48 *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 111.

içinde Padişaha sunmuştu. Mekke ve Kâbe Müslüman hükümdarların saygı duyduğu yerlerdi. Bu sebeple Yavuz Sultan Selim Mekke ve Medine halkı için büyük fethin şükran payı olmak üzere Haremeyn-i Şerifeyn için büyük bir para gönderip, onların geçim akçalarını iki katı artırdı. Ayrıca gemilerle nice yiyecek ve hububat da yolladı. Mısır kadılığından doğruluğu, dindarlığı ile tanınan iki kadıyla tam ayar eksiksiz iki bin dinar gönderip yazıcılar ve görevliler eliyle Haremeyn fukarasına dağıttırdı.⁴⁹

49 Celâl-Zâde, *age.*, s. 435.

Kaynaklar

BOA., MAD, 8458, bk. EK-II, III ve IV.

Gaziantep Şeriye Sicilleri, 82/60,75 28/29,40, haz. C Cahit Güzelbey, H. Yetkin, Gaziantep Kültür Derneği, Gaziantep 1970.

Abu Hüseyin, Abdurrahim, “Evliya Çelebi ve Kudüs”, *Evlıya Çelebi Atlası*, ed. Coşkun Yılmaz, Medam Yayınları, İstanbul 2012.

Abu Hüseyin, “XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Şam”, Evliya Çelebi'nin Şehirleri, ed. Zekeriya Kurşun, Coşkun Yılmaz, İstanbul Bahçeşehir Medeniyet Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, s. ?

Aksın, Ahmet, “1513 ve 1517 Tarihli, Osmanlı Venedik Ahidnameleri”, Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa, ed. N.A Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 179-194.

Bostan, İdris, “Kemal Reis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C XXV, s. 226-227.

Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* C I (1-3. Kısımlar), çev. Neş'et Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1964.

Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, haz. A. Uğur, Çuhadar, Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Clot, Andre, *Muhteşem Süleyman*, çev. T. Ilgaz, Epsilon Yayınları, İstanbul 2005.

Çarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1937.

Develi, Hayati, *Evlıya Çelebi'nin İzinde*, ed. Coşkun Yılmaz, Bahçeşehir Üniversitesi Medeniyet Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013.

Emecen, Feridun M., “Cihangirliğin Yeniden İnşası: Sahib-i Kiran, Sultan Selim Han”, Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa, Ed. N. A. Alkan, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 26-44.

Emecen, Feridun M., *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016.

Ertuğrul, Ali, “Handmir'in Habibü's-siyer Adlı Eserinde Yavuz,” Yavuz Sultan Selim Devri ve Bursa. ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 301-324.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, yy., İstanbul 1938.

Gülsoy, Ersin, “Malatya, Divriği ve Darendede Sancaklarının I. Selim Devri Tahriri (1519)”, Yavuz Sultan Selim Devri ve Bursa. ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 223-269.

Hathaway, Jane, *İki Hizbin Hikayesi: Osmanlı Mısır’ı ve Yemeni’nde Mit, Bellek ve Kimlik*, çev. C Poyraz, İstanbul 2009.

Haydar Çelebi Rüznamesi, haz. Yavuz Sanemoğlu, Tercüman Gazetesi, İstanbul t.y.

Heyd, W., *Doğu Ticareti Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975.

Hretani, Mahmoud, “Halep/Şam Çarşıları”, Osmanlı Coğrafyasında Çarşı Kültürü ve Çarşılar, Ed. Sezai Sevim, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa 2010, s. ?

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, I-II.

İnalcık, Halil, “Avrupa Devletler Sistemi: Fransa ve Osmanlı”, Makaleler I, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2005, s. ?

İnalcık, Halil, “Selim I.”, The Encyclopaedia Of Islam, New Edition, C IX, s. ?

Kara, Mustafa, “Yavuz Sultan Selim’den Ziya Paşa’ya Muhyiddin İbn Arabi’nin Türbesi,” Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa, ed. N. A. Alkan, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 467-478.

Oğuzoğlu, Yusuf, “Mukaddes Emanetler ve Osmanlı Sultanlarının Halifeliği Sorunu”, Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa, Ed. N.A. Günay, Gaye Kitabevi, Bursa 2018, s. 151-162.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskâm*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, der. Salih Özbaran, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984.

Özbaran, Salih, *Ottoman Expansion Towards The Indian Ocean in the 16th Century*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009.

Özbaran, Salih, *Umman’da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013.

Özgüdenli, Osman G., *Selçuklular I*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015.

Pedani, Maria Pia, "Osmanlı Padişahının Adına" İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar, ed. N.Özkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.

Bertrandon de la Broquiere, *Deniz aşırı Seyahati*, haz. Schefer, Charles Henri Auguste, çev. İlhan Arda, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Sistemleri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara 1972.

Taeschler, Franz, *Das Anatolische Wegenetz Nach Osmanischen Quellen*, Leipzig 1926, I-II.

